

*Із досвіду роботи
вчителя української мови та літератури
Тернопільської загальноосвітньої школи
I – III ступенів № 14 ім. Богдана Лепкого
Снітовської Галини Петрівни
над проблемою*

**Форми і види мовленнєвої діяльності
учнів як засіб формування
комунікативної компетентності**

Тема досвіду. Форми і види мовленнєвої діяльності учнів як засіб формування комунікативної компетентності

Обґрунтування актуальності досвіду. Сучасна концепція національної освіти ставить перед учителем української мови чітку вимогу: сприяти формуванню національно-мовної особистості, яка характеризується свідомим ставленням до мови, розвиненим мовленням, мисленням, інтелектом. Під час навчання мають бути створені умови для позитивного розвитку, психологічного комфорту, творчої реалізації. Необхідно розвивати в учнів мовленнєву пам'ять, мовне чуття, тобто вміння наслідувати традиції використання мовних одиниць, коли необхідно відтворити особистий погляд в усному та писемному мовленні. Досягти цього сучасна школа може за умов підвищення рівня навчання мови, розв'язання методичних проблем, пошуків нових підходів до навчання мови в школах усіх типів. Це чітко відзначено в Законі про освіту в Україні, концепціях мовної освіти і Державному стандарті базової і повної середньої освіти.

Основна мета навчання української мови полягає у формуванні національно свідомої, духовно багатой мовної особистості, яка володіє вміннями й навичками вільно, комунікативно доцільно користуватися засобами мови – її стилями, типами, жанрами в усіх видах мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письмо), тобто забезпечує належний рівень комунікативної компетенції. Це і спонукало мене до вибору теми, над якою я працюю – “Форми і види мовленнєвої діяльності учнів як засіб формування комунікативної компетенції”. Практика свідчить, що робота у цьому напрямі актуальна і методично значуща, адже формування комунікативних умінь сприяє становленню комунікативного ядра особистості й підвищує якість висловлення як продукту мовленнєвої діяльності. Адже на сучасному етапі вирішення проблеми комунікативного розвитку учнів пов'язане саме з формуванням життєво необхідних і соціально істотних комунікативних умінь (сприймати і продукувати висловлювання).

Мовна освіта в Україні передбачає удосконалення технології навчального

процесу, наближення до вимог сучасного суспільства, що потребує високоосвічених, інтелектуально розвинених громадян, які вільно можуть спілкуватися між собою, утверджуючи статус української мови як рідної і державної.

Підготовка мовної особистості випускника є провідним завданням шкільного курсу української мови. Останнім часом це поняття широко використовується у методичній науці. Щоб побачити масштаби проблемного питання, потрібно зазначити, яка кількість науковців брала участь у вдосконаленні методів на тему комунікативної компетенції: К.Бархін, В.Добромислов, А.Міртов, Є.Соловійова, Д.Ушаков, В. Капінос, Н.Тарасенко, Г. Дульнев, В.Петрова, З.Смірнова, А.Аксьонова, Т.Ульянова, шановні М. Пентелюк та Г.Шелехова. Озвучимо думки останніх авторів: основа мета даної методики - навчити людину вільно себе почувати у спілкуванні.

Мовною особистістю називають людину, яка виявляє високий рівень мовної і мовленнєвої компетенції, людину, здатну репрезентувати себе в суспільстві засобами мови.

Комунікативна компетенція— це здатність користуватися мовою залежно від ситуації, особлива якість мовленнєвої особистості, набута в процесі спілкування або спеціально організованого навчання. Комунікативна компетенція складається з:

- **мовленнєвої компетенції** (уміння застосовувати знання мови на практиці, користуватися мовними одиницями);
- **мовної компетенції** (знання одиниць мови та правил їх поєднання);
- **предметної компетенції** (уміння на основі активного володіння загальною лексикою відтворювати в свідомості картину світу);
- **прагматичної компетентності** (здатність до здійснення мовленнєвої діяльності, зумовленої комунікативною метою, до вибору необхідних форм, типів мовлення, урахування функціонально-стильових різновидів мовлення).

Сформовані компетенції використовуються з необхідності в різних контекстах залежно від різних умов і потреб мовленнєвої діяльності, до яких належать мовленнєві процеси продукування або сприйняття текстів, пов'язаних з певними темами у специфічних сферах спілкування.

Отже, моє завдання—різними формами і методами на уроках української мови досягти найвищої мовленнєвої компетенції учня. Тому намагаюсь, щоб кожен із проведених видів робіт виконував свою роль у формуванні певного комунікативного вміння, щоб учні успішно оволодівали і монологічним, і діалогічним мовленням, спираючись на знання про текст, стилі, типи, жанри мовлення, ситуацію спілкування, набували культури мовлення. Комунікативна діяльність здійснюється під час розв'язання учнями системи усних і письмових мовленнєвих завдань, розташованих у порядку зростання їх складності.

Комунікативна спрямованість у методиці викладання мови дає змогу реалізувати ціннісний, розвивальний і виховний аспект української мови як навчального предмета. Різні завдання комунікативного характеру спрямовують

учнів на засвоєння певних знань, формують уміння і навички контролювати власне висловлювання. Постановка і вирішення завдань пізнавальної теми уроку сприяє не тільки кращому запам'ятовуванню вивченого, а й розвиває інтелектуальні й розумові здібності учнів, виробляє навички самоосвіти.

Комунікативний практикум

1. Пізнавальна тема уроку: «Підкорювачі вершин»

Прочитайте текст, визначте його тему. У якому реченні сформульовано основну думку тексту. Дайте відповіді на запитання й виконайте завдання.

- *Що таке альпінізм?*
- *Якими рисами характеру повинен володіти спортсмен-альпініст? Що він повинен уміти?*
- *Чого вчить нас ставлення альпіністів один до одного?*

Альпіністи

Той, хтоякосьзахопивсяальпінізмом, пронеселюбов до ньогочерез усе життя.

У горах альпіністи йдуть рівно, спокійно, кожен крок роблять обережно. Одягнені вони по-похідному.

До високогірної мандрівки спортсмени готуються наполегливо, довго й ретельно. Вони повинні уміти робити все: правильно укласти рюкзак, уміло розвести багаття, вільно, швидко та точно орієнтуватися на місцевості, зокрема за картою та компасом.

Альпіністи знають, що таке небезпека і справжня дружба. Завжди і всюди вони намагаються ставитися один до одного уважно, турботливо, по-товариськи. Ніколи й ніде альпініст не залишить товариша в біді (З журналу).

Знайдіть у тексті слова, які пояснюють дієслова і вказують на ознаку дії. На які питання вони відповідають? Як називаються?

Клоуз-тест

Проводжу у швидкому темпі. Учні дають чітку змістовну відповідь.

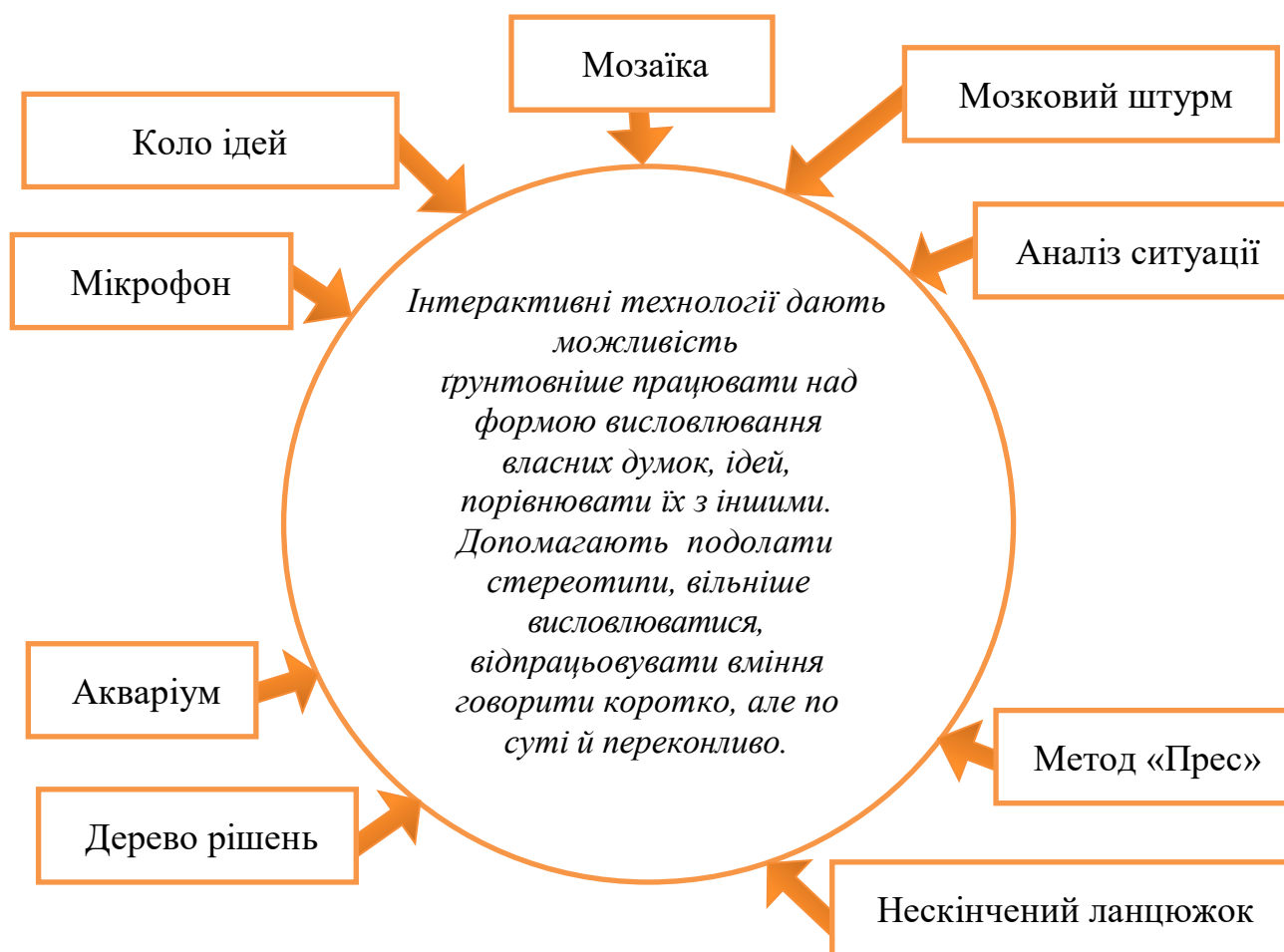
Клоуз-тест. «Прислівник»

1. Прислівник – це _____
2. У реченні найчастіше буває _____
3. Відповідає на запитання _____
4. Має морфологічні ознаки _____
5. Прислівник, поєднуючись з дієсловом, вказує на _____
6. Прислівник, поєднуючись з іменником, вказує на _____
7. Прислівник, поєднуючись з прикметником, іншим прислівником, вказує на _____

Взаємоперевірка.

Діяльність вчителя

У своїй діяльності використовую діалогічні методи. Організуючи дискусії, розробляю спільно з учнями правила ведення цього виду роботи. Спонукаю висловлювати власну думку, стимулюю надання аргументованих відповідей, вчу правильно ставити запитання та відповідати на них, слідкую за культурою мовлення твору, есе, листа до товариша, звіту про експедицію, віршів з певної теми навчальної дисципліни, створюю проблемні ситуації. Використовую інтерактивні методи навчання та прийоми педагогічної техніки комунікативної спрямованості.

Проведення нестандартних уроків – ефективний спосіб формування комунікативних компетенції, що забезпечує:

- освоєння навичок усної мовленнєвої діяльності;
- сприяє розвитку вміння слухати й розуміти сприйняте на слух, грамотно висловлюватися;
- толерантно спілкуватися з іншими людьми;
- презентувати свою роботу;
- швидко адаптуватися в мовному середовищі.

Отже, комунікативна компетенція – це добра обізнаність людини у знанні та використанні мови.

Визначається:

- комунікативними інтенціями (комунікативними намірами адресата);
- дотриманням комунікативних стратегій; умінням володіти навичками декодування «мови тіла» співрозмовника;
- чіткою організацією в умовах та ситуації спілкування;

- орієнтацією і підтриманням процесу спілкування та ін..

Передбачає: наявність мовленнєвих умінь, що визначають мовленнєву поведінку.

Таким чином, мовна компетенція включає в себе мовленнєві уміння, тобто уміння слухати, читати і писати. Отже, головним моїм завданням є навчити учнів усім вищеназаним діям для подальшого розвитку комунікативної компетенції. Застосовуючи комунікативну методику, використовую комунікативний підхід - це підхід, за допомогою якого реалізується комунікативний метод, тобто вплив на співбесідника.

Метод – взаємопов'язана діяльність викладача та учнів, спрямована на засвоєння певного матеріалу та виконання поставленої мети.

До комунікативних методів можна віднести ті, що сприяють розвитку говоріння, аудіювання, читання та письма. Основні з них я використовую у своїй діяльності:

- **Метод комунікативних вправ** – респонсивні вправи, ситуативні, репродуктивні, ініціативні, дискусивні, описові, композиційні.
- **Метод проектів** – проектна діяльність вчить учня долати труднощі, працювати над собою, застосовувати знання для розв'язання проблем на практиці.
- **Дослідницький метод** – учні самостійно або за допомогою учителя досліджують поставлене питання.
- **Проблемний метод** – перед учнями ставиться проблема, яку вони вирішують разом із вчителем протягом уроку. Примушує учнів інтенсивно мислити, шукати і знаходити відповіді на питання, внаслідок чого знання набуваються не лише пам'яттю, а передусім розумом.

Суттю комунікативної спрямованості навчання рідної мови є формування в учнів умінь розв'язувати комунікативні завдання з метою оволодіння спілкуванням, що сприяє формуванню мовної особистості.

Дидактичні принципи, які я застосовую у розвитку навчального процесу:

- виховуюче навчання засобами мови і мовлення;
- єдності теорії з практикою (практичне засвоєння мови);

- усвідомленості (рефлексія учнів над мовою і мовленням, контрольньо-оціночні дії учнів);
- послідовності і доступності (від простішого мовного матеріалу до складнішого з погляду засвоєння його учнями);
- систематичності занять мовою і повсякденного спілкування;
- наочності;
- розвивального навчання;
- урахування індивідуальних можливостей учнів;
- міцності засвоєння мовленнєвих умінь;
- творчої активності.

Ці принципи залежать від тих закономірностей, яким підпорядковуються механізми мовлення та інтелекту, а також вони логічно впливають з тих законів, за якими функціонує і розвивається мовлення.

Використання активних методів забезпечує розвиток логічного мислення, активізацію пізнавальної діяльності учнів, розвиток їх здібностей, допомагає вчителю реалізувати навчальні, розвивальні цілі уроку.

До активного методу можна віднести метод **діалогічного викладу**. Це може бути бесіда, яка проводиться вчителем. Вона сприяє розвитку їх пізнавальної діяльності, дозволяє виявити ступінь розуміння ними матеріалу, що вивчається, вносити корективи до змісту й характеру викладу із урахуванням індивідуальних і вікових особливостей учнів, співвідносити глибину висвітлення питання з пізнавальними можливостями. Питання мають різне призначення: для перевірки міцності засвоєння, для обміну інформацією між учителем і учнями, для знаходження спільного й відмінного у мовних фактах і явищах.

Інформаційні питання – це питання, призначені для того, щоб викликати відтворення засвоєних знань, умінь і навичок. Вони використовуються на всіх етапах навчання.

Самостійне спостереження є одним з найважливіших методів викладання.

Досвід роботи показує, що метод спостереження доцільно застосовувати тоді, коли факти і явища, що вивчаються, є специфічними для української мови або складними, потребують того, щоб у них спочатку розібралися шляхом

аналізу тексту (прикладів), а потім вдавалися до відповідного теоретичного положення, граматично визначення правила.

Самостійна робота на уроці – це органічна частина навчального процесу.

Самостійні роботи на уроках викликають інтерес, активізують і розвивають учнів, але потрібно ретельно поставитися до їх підбору. Вони мають відповідати рівню пізнавальної діяльності учнів, який визначається їх підготовкою, діапазоном знань, які використовуються при виконанні даної роботи, різним рівнем здібностей, сформованих умінь і навичок.

При організації пізнавальної діяльності на уроках можна використовувати такі форми *самостійної роботи: індивідуальна, фронтальна та групова.*

Фронтальна форма організації сприяє активізації усього класу, оскільки учні виконують однакову для всіх учнів роботу.

Учні вчаться аргументувати свої відповіді, вислуховувати чужу думку, порівнювати її зі своєю, знаходити в ній помилки.

Важливу роль мають **групові форми** організації уроку, їхня суть полягає в тому, що клас ділиться на кілька груп для вирішення конкретних навчальних завдань. Кожна група отримує певне завдання і спільно виконує його під безпосереднім керівництвом лідера групи або вчителя.

При **індивідуальній роботі** пропоную виконати учням завдання, яке відповідає навчальним можливостям кожного.

Визначивши індивідуальні можливості учня, підбираю таку систему завдань, яка передбачає не звичайне відтворення знань за поданим зразком, а роботу, яка б мала в основі творчий підхід. За таких умов буде забезпечено оптимальний розвиток будь-якого учня в класі, як сильного, так і слабого.

Тема мого дослідження є надзвичайно актуальною, оскільки серед десяти компетентностей НУШ основним є: “Спілкування державною мовою – це вміння усно і письмово висловлювати та тлумачити поняття, думки, почуття та погляди (через слухання, говоріння, читання, письмо, застосування мультимедійних засобів). Здатність реагувати мовними засобами на повний спектр соціальних і культурних явищ – у навчанні, на роботі, вдома, у вільний час.”

Тому у своїй роботі я намагаюсь досягнути з учнями такого рівня комунікативної компетенції, який був би достатнім для здійснення спілкування у певних комунікативних сферах.